

Č. GRINCEVIČIAUS „VIDURNAKČIO VARGONAI“

(LAIŠKAS AUTORIUI)

Prie knygų, kaip ir prie žmonių, esu linkęs priėti su „nepasitikėjimu“. Toks jau mano metodas. Esti malonu, kai matai, kad žmogus arba ir knyga pasirodo geresni, nei buvai nusistatęs juos priimti. Panašiai nusiteikęs skaičiau ir Tavo *Vidurnakčio vargonus*, sykį ir antrą.

Man paliko simpatingą įspūdį, kad Pats laikais tarp dvejopų pasaulių — tarp empyrinio ir fantastinio, arba šiuo atveju idealinio. Nevadinčiau jų realistiniu ir fantastiniu, nes empyrinio ir idealinio pasaulių suderinimas ir suliejimas į vieną tebūtų tikrasis realizmas. Mes tą terminą taip dažnai iškreipiame, tevadindami juo tik empyrinį pasaulį, kai tuo tarpu tikrovė apima abejus pradus. Simpatinga tokia Tavo pozicija gyvenimo atžvilgiu ir subjektyviniu, ir visuomeniniu atžvilgiu, nes skaitytoją, kuris per dienų dienas yra panardintas į empyrinio gyvenimo sritis, grąžina į tikresnį ir prasmingesnį gyvenimą ar užkrečia jo nuotaika.

Tavo pozicija tarp dviejų pasaulių atsiliepia ir Tavo pasakojimų pobūdžiui. Vienuose labiau persveria empyrinė oltmė, kituose fantastinė. Katra Tau geriau sekas? Empyrinė? Taip, ją matai konkrečiais pavidalais — tiek gamtą, tiek

žmones. Matai su spalvomis, kontūrais, bet nepaskęsti jų analizėje, išskaitinėjime. Tenkiniesi pačiais ryškiaisiais, esminiais, nesudėtingais.

Objektyviam epiškam pasakojimui duoda šilumos atsargiai ir nedidele doza primaišytos nuotaikos — truputį lyrinės, truputį humoro.

Pasakojimo technikoje šitoks priėjimas reiškiasi taupia, ryškia ir sultinga fraze. Ji sudaro įspūdį, kad žodis valdomas sąmoningai, su įgudimu ir tvirtu pasitikėjimu. Jei norėtum, kad pavyzdžiais kalbėčiau, tai gamtos vaizdui tokis būdingas yra pirmasis pasakojimas „Kalbanti uola“. Žmonės — Tavo ubagėliai su jų spalvingais ubagiškais dialogais. O dar gražesnis dialoginis žaismas yra „Pavėjui nunešto“ pasikalbėjimas su dvasėle.

Fantastinės srities pasakojimuose žavi yra Tavo empyrinė, sakykim tradicine prasme, realistinė fantazija. Tavo „danguje“ yra tikrai „kaip ir ant žemės“. Tiesa, tai nėra Amerikos atradimas. Ir Krėvės vyrai bei moterys danguje jautėsi kaip Liškiavos bažnyčioje. Tačiau Tavo pasakojime vis tiek žavi tas žaismingas šventųjų nuo pjedestalo nukėlimas į kasdienį gyvenimą. Nukėlimas su jiemis būdingais bruožais. Kalbu čia apie Tavo apaštalus „Nutilusių dainų žemėje“. Lygiai simpatingi nenaudėliai angeliukai, nudžiovę mažąjį vargonų vamzdelį.

Tačiau kaip tik šituose fantastinio pobūdžio pasakojimuose sukliūva filosofavimas tokios rūšies kaip „Kalbančiojo uoloj“, „Baltuosiuose balandžiuose“. Suprantu, jie turėjo įprasminti tam tikrus empyrinio gyvenimo reiškinius. Bet įprasminimo skalė gali būti labai didelė — pradedant nuo įprasminimo, kurį pažymėkim zero, iki įprasminimo maximum. Tavo pasakojimų dalis tenkinasi, kaip dažnai Vaičiulaičio, spalvingu anekdotu atpasakojimu („Atlaidų išvakarėse“, „Nenuobodi vasara“, „Pavėjui nuneštas“); kitų,

kaip Biliūno, yra simbolinė nuotaika ar prasmė (tokie „Kalėdų žiburėliai“, „Vidurnakčių vargonai“, „Naujųjų metų naktį“); trečiuose yra filosofiniai samprotavimai. Man atrodo, kad stipriausiai veikia, kur imiesi antruoju būdu įprasminti kasdienės būties reiškinius. Susidaro pakilesnė nuotaika, tam tikras skaidresnio oro padvelkimas. Ir to užtenka.

Apžiūrėjau Tavo pasakojimus lyg naujokus ėmimo komisijoje. Jei reiktų dabar pasakyti, kuriuos Tavo „naujokus“ norėčiau mobilizuoti literatūrinei tarnybai, tai rinkčiau šiuos: „Vidurnakčio vargonus“, „Kalėdų žiburėlius“, „Nutilusių dainų žemėje“, „Devynbalsė paukštė“, o taip pat minėtus anekdotinio pobūdžio pasakojimus. Iš komisijos atleisčiau „Baltuosius balandžius“, „Draugą“, „Kalbančios uolos“ dialoginę pusę.

Turėčiau dar vieną norą. Jei Pats pavadinai savo pasakojimus neįtikėtinom istorijom, tai vis tik reiktų taip daryti, kad jos skaitytojui būtų kuo įtikimiausios. Taip pats padarei „Neįtikėtinaj istorijoje“, dvarininką numarindamas visai įtikinamu būdu. O kaip atrodytų, jei ir su „Vargonais“ būtum, sakysim, taip padaręs: senelis klebonas prieš savo ligą skaitė ne apie vagies nubaudimą, bet ką nors tokio, kas jam būtų priminęs jo praeities malonų ar nemalonų pergyvenimą su vargonais; tada jo vizijos susiliėtų su jo paties gyvenimo atgarsiais jo pašąmonyje. Ar neatrodytų tai „įtikimesnė istorija“?

Užteks apie Vargonus kalbėti. Tegul jie patys groja klausytojui, skaitytojui. Tegul groja ir Pačiam, nustelbdami dūšioj kartumą, aitrumą to gniaužiančio rūpesčio, kuris turi būti kaip nors išsakomas, kad žmogaus nesusprogdintų.